

Києво-Могилянська Бізнес-Школа

Український центр медіації

Програма «Бізнес-медіатор»

МЕДІАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

Автор: Антонюк Ольга

МЕДІАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

В міжнародних відносинах застосування посередництва має довгу історію, а з розвитком системи національних держав його популярність значно зросла - медіація стала пересічним інструментом дипломатів. За даними Міжнародного центру управління конфліктами¹ після Другої світової війни з боку держав було здійснено 1334 спроби медіації в 333 міждержавних і громадянських конфліктах, з яких більш ніж половина припадає на період після завершення холодної війни.² Держави являють собою найбільш поширений тип учасника врегулювання у процесі вирішення міжнародних спорів.

Медіація є стандартним інструментом міжнародної дипломатії впродовж багатьох віків, однак її застосування стало предметом досліджень досить нещодавно. Різноманітні традиційні форми медіації давно практикуються і на внутрішньополітичній арені, але інтерес дослідників був спрямований в першу чергу на нові форми, які розроблялись паралельно з існуючими юридичними процедурами вирішення спорів. Медіативні техніки застосовувані на стадії залагодження прихованого або нововиявленого конфлікту також вважаються формою превентивної дипломатії. У Концепції та принципах превентивної дипломатії, прийнятій 25 липня 2001 року у рамках АСЕАН, медіацію визнано одним із методів превентивної дипломатії³. На сучасному етапі розвитку медіація часто визнається одним з інструментів превентивної стратегії миротворців, однак такі примирення не часто є медіаціями в повному сенсі, а радше запозичують частини процесу, його принципи, техніки або їх окремі складові. Не випадково більшість міжнародних утворень передбачають спеціальні механізми вирішення конфліктів, що мають в основі окремі медіаційні техніки та прийоми. В той же час, в науковому середовищі є і відмінні погляди. Так професор В.В. Ярков⁴ зазначає, що в міжнародному публічному праві медіація, як самостійне явище, використовується давно і успішно, і наводить, зокрема, приклад врегулювання конфлікту між Ізраїлем та Єгиптом у 1970-х роках, підкреслюючи, що в

---

¹ JACOB BERCOVITCH, THE INTERNATIONAL CONFLICT MANAGEMENT DATASET: OFFICIAL CODEBOOK FOR THE INTERNATIONAL CONFLICT MANAGEMENT DATASET (1999); J. MICHAEL GREIG & PAUL F. DIEHL, INTERNATIONAL MEDIATION 31 (2012).

² Molly M. Melin WHEN STATES MEDIATE, Penn State Journal of Law & International Affairs, 2013 VOLUME 2 NO. 1 p. – 78 - 90

³ Региональный форум АСЕАН. Концепция и принципы превентивной дипломатии, 25.07.2001 г. – Режим доступу <<<http://www.aseanscc.org/3571.htm>>.

⁴ Ярков В.В., Гарантії нотаріату // Журнал «Медіація і право». 2007. № 4 (6) с. 42-44

умовах міжнародних конфліктів медіація часто може бути єдиною цивілізованою альтернативою.

У міжнародному праві відсутня чітка і однозначна термінологія, що характеризує медіацію. Відповідно до статті 2 Гаазької Конвенції про мирне вирішення міжнародних зіткнень 1907 року Договірні Держави погоджуються звертатися до медіації, як до способу врегулювання, в разі «істотної розбіжності або зіткнення».⁵ У Статуті ООН і Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН, 1970 року⁶, яка розвиває положення Статуту, а також в міжнародно-правових джерелах регіонального характеру, багатосторонніх, двосторонніх угодах медіація розглядається як засіб мирного вирішення спорів. За словами Генерального секретаря ООН, «медіація третьою стороною є одним з найбільш важливих засобів у розпорядженні Організації Об'єднаних Націй для попередження і врегулювання смертоносних конфліктів у світі»⁷.

Грунтуючись аналізі міжнародно-правових норм, варто відзначити, що медіація, як примирювальна процедура, застосовна до спорів будь-якого змісту, зокрема тих, які пов'язані виключно з тлумаченням або застосуванням міжнародних угод. В той же час, в практичній площині до медіації найчастіше звертаються для вирішення тих конфліктів, в яких переважають політичні аспекти і які можуть створити або вже створили загрозу міжнародному миру і безпеці. Разом з тим медіації на міжнародному рівні притаманні

---

⁵ Конвенция о мирном решении международных столкновений от 18.10.1907 г. Международное публичное право. Сборник документов. Т. 1. - М.: Издательство БЕК, 1996. С. 414 - 419. (Извлечение) – Режим доступа // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_938; 1907 CONVENTION FOR THE PACIFIC SETTLEMENT OF INTERNATIONAL DISPUTES – Режим доступа //

http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0CEYQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.pca-cpa.org%2Fshowfile.asp%3Ffil_id%3D193&ei=NW1OU9PSE4nb4QS-iYG4AQ&usg=AFQjCNE_lonJK3_xxOivnCbGRvd9wGcyrg&bvm=bv.64764171.d.bGE

⁶ Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций. Принята 24.10.1970г. Резолюцией 2625 (XXV) на 1883-ем пленарном заседании Генеральной Ассамблеи ООН. Действующее международное право. Т. 1.- М. Московский независимый институт международного права, 1996. С. 65 - 73. – Режим доступа //

http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_569

⁷ Ги Мун П. Осуществление рекомендаций, содержащихся в докладе Генерального секретаря о причинах конфликтов и содействия обеспечению прочного мира и устойчивого развития в Африке. Доклад Генерального секретаря ООН. // Док. 2013 – Режим доступа // <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/457/78/PDF/N1045778.pdf?OpenElement>

деякі риси та особливості, що склалися внаслідок усталеної практики або спеціального статусу учасників.

Погляд на принципи

Процес проведення медіації на міжнародному рівні не регламентований жорсткими процесуальними нормами. Посередник і сторони конфлікту діють у відповідності з тим, що вони вважають найбільш доцільним і ефективним для досягнення сприятливого результату в даних конкретних умовах. Разом з тим, процедура медіації, є особливою формою переговорів, і повинна відповідати основним принципам міжнародного права, а також сформованим у міжнародній практиці звичаям і установкам, властивим інституту безпосередніх переговорів.

У світовій дипломатичній практиці способи використання медіаційних елементів у вирішенні міжнародних конфліктів застосовуються давно, хоча і з різним успіхом. Наприклад, існує цілий ряд історичних прикладів що ілюструють наскільки істотним для успіху зусиль миротворців є дотримання основного медіативного принципу - принципу нейтральності та відсутності тиску з боку посередника на сторони, яким не може похизуватися класичний інститут дипломатії. Посереднику ж, який здійснює примирення, якщо він дійсно прагне допомогти сторонам врегулювати конфлікт, не варто допускати навіть тіні підозри або враження щодо його заангажованості або нав'язування власної волі. Так, наприклад, адміністрація США робила спроби застосування медіації у врегулюванні суперечки між Великою Британією та Аргентиною в квітні 1982 року. Держсекретар США вів окремі переговори із кожною стороною. Однак США не були нейтральними, оскільки цінували відносини з Лондоном значно більше, ніж з Буенос-Айресом, у тому числі тому, що від позиції британського уряду на той час залежало питання розміщення американських ракет в Європі. Оскільки Аргентині це стало відомо, успіху зусилля США не мали⁸.

Загальновизнаним принципом медіації вважається неупередженість та незалежність посередника, який не надає жодних преференцій одній із сторін та не має на меті нав'язати своє рішення. Неупередженість є одним із визначальних факторів, необхідних для того, аби сторони вступили у процес та схилились до побудови довіри у стосунках з посередником. На фундаменті неупередженості зводиться весь подальший процес примирення сторін. Разом із тим, нейтральність та неупередженість, медіатора не

---

⁸ Щербакова А.Д. Аргентина и США: уроки «периферийного реализма». [Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 4: История. Регионоведение. Международные отношения](#) № 1 / 2008 с. 100 - 106

означає, що він є байдужим щодо конфлікту, або, що вступаючи в конфлікт він не має певної власної мети або інтересу. Наприклад, держави часто стають медіаторами з метою відстоювання власних інтересів щодо безпеки та економічного розвитку, збереження або розширення сфери свого впливу чи попередити руйнацію існуючих політичних альянсів. Власне, попередження повторення світової війни є також досить важливим інтересом для медіатора. К. Мітчеллом⁹ було зазначено, що у медіації є власні мотиви, які мають сприйматись як належне. Мотивація може бути як особистісної природи – альтруїзм, его, самоствердження, практичний зиск, так і на інституційному – роль міжнародної організації, престиж держави тощо.

Однак, останнім часом все частіше постає питання доцільності втручання в конфлікт посередників, які є упередженими щодо тої чи іншої сторони. Наприклад С.Туваль та У. Зартман¹⁰ вважають, що мотивацію медіатора необхідно тлумачити з позиції політики сили і що посередники майже завжди переслідують власні інтереси вступаючи в конфлікт, а тому не можуть займати дійсно нейтральну позицію щодо умов та питань, які стоять на порядку денному врегулювання.

Примирення засноване на медіаційних техніках не має спиратись на застосуванні сили або примусу (зважаючи, що могутній посередник може використати погрозу силою для здійснення тиску на сторони) і зважати, що сторони залишають за собою певний рівень впливу на здобутки всього процесу переговорів (на відміну від арбітражу). Однак неможливо ігнорувати той факт, що широкий спектр міжнародних медіаційних зусиль де-факто здійснюється формально упередженими медіаторами.

Медіація, як пропонується непричетними до суперечки державами, так і бажана сторонами, що сперечаються, може відбутися тільки за згодою усіх учасників суперечки. Це положення міститься в окремих міжнародно-правових джерелах, зокрема, в статті XIII Пакту Боготи 1948 року. За загальним визнанням при зверненні до медіації необхідно аби сторони спору досягли згоди не тільки щодо доцільності проведення медіації, а й у визначенні форми її здійснення, а також щодо медіатора спору. Не менш важливою є і згода майбутнього медіатора. Зазначене положення, наприклад, закріплено в статті XIII Пакту Боготи 1948 року, що встановлює термін – 2 місяці, – протягом якого сторони повинні прийти до обопільної згоди щодо обрання медіатора або медіаторів. За словами

---

⁹ Mitchell C.R., *The Motives for Mediation*// *New Approaches to International Mediation* /Eds. C.R. Mitchell, K.Webb. 1988, NY: Greenwood Press p. 29 - 51

¹⁰ Touval S., Zartman I.W., *Mediation in International Conflicts* // *Mediation Research: The Process and Effectiveness of Third-Party Intervention.*/ Eds. Kressel K., Pruitt D., San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1989, p. 115 - 137

Генерального секретаря ООН, «вибір медіатора для конфліктних ситуацій повинен бути ретельно продуманий і проведений на основі найтісніших консультацій»¹¹.

У Конвенції 1907 року не йдеться про обов'язок медіатора, до якого звертаються сторони спору, приймати пропозицію сторін щодо своєї участі у медіації. У доктрині міжнародного права вважається, що це є його правом, а не обов'язком, тож відмова третьої сторони від запропонованих функцій медіатора, за термінологією Конвенції 1907 року, «не повинна сприйматися сторонами суперечки за недружню дію». Однак обов'язок третьої сторони прийняти і надалі здійснювати медіацію, також як і саме звернення до нього сторонами суперечки, можуть носити договірний характер. Наприклад, згідно статті 25 Конвенції про охорону підводної культурної спадщини 2001 року «якщо протягом розумного періоду часу спір не вдається врегулювати за допомогою переговорів, він може за згодою зацікавлених держав - учасниць бути переданий ЮНЕСКО, яка виступає у якості медіатора»¹².

На відміну від інших форм міжнародного посередництва медіація застосовується не лише для сприяння мирному вирішенні суперечки шляхом надання сторонам загальних рекомендацій щодо належних засобів урегулювання суперечки або організації переговорів між ними, але і для активного впливу на процес і змістовність переговорного процесу, а також надання сторонам власних проектів мирного вирішення суперечки. Важливим є рішення про те, між якими сторонами буде здійснюватися примирення і яким чином сторони будуть включатися в цей процес. Так, у статті 4 Гаазької конвенції про мирне вирішення міжнародних зіткнень 1907 року вказується, що «завдання медіатора полягає в узгодженні протилежних домагань і в заспокоєнні почуття неприязні, якщо воно виникло між Державами, що знаходяться в спорі»¹³. Стаття XII Пакту Боготи 1948 року містить наступне формулювання: «функції медіатора або медіаторів полягають у тому, щоб допомогти сторонам у врегулюванні суперечки найбільш простим і безпосереднім чином, намагаючись при цьому уникнути формальностей і прийти до прийняттого рішення»¹⁴.

---

¹¹ The causes of conflict and the promotion of durable peace and sustainable development in Africa. Report of the Secretary-General //Док. ООН A/52/871-S/1998/318, 13.04.1998 р., [Електронний ресурс] - Режим доступу:// http://www.un.org/africa/osaa/reports/A_52_871_Causes%20of%20Conflict%201998.pdf

¹² UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage, 2001, [Електронний ресурс] - Режим доступу:// <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001260/126065e.pdf>

¹³ Действующее международное право. Документы в 2-х т. - Т. 1. Составители Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова. Учебное пособие. - М.: Междунар. отношения, 2002. - С. 389.

¹⁴ TREATY AMERICAN PACIFIC SETTLEMENT "Pact of Bogotá" April 30, 1948 [/http://www.oas.org/juridico/spanish/tratados/a-42.html](http://www.oas.org/juridico/spanish/tratados/a-42.html)

Важливо підкреслити, що медіація може здійснюватися різними типами медіаторів, такими як міжнародні організації, наддержавні утворення, окремі держави, неурядові організації, окремі діячі тощо. Техніки медіювання, відповідно, також різняться. Медіатори можуть залучати заходи різних рівнів впливу від простої фасілітації інформаційного обміну до методів переформатування комунікаційних паттернів сторін та маніпулювання (додавання або замовчування) даних з метою підштовхування сторін до врегулювання.

З точки зору конфліктології та теорії міжнародних відносин узгодження протилежних позицій сторін спору може відбуватися принципово різними способами: шляхом досягнення попереднього врегулювання конфлікту і збереження існуючого стану справ без усунення причин, що спричинили конфлікт (наприклад, зниження масштабів військових дій або повне припинення вогню; загальне ослаблення напруженості), або шляхом врегулювання конфлікту з поступовим його повним вирішенням. У сформованій міжнародній практиці заходи посередника найчастіше полягають в тому, щоб переконувати сторони діяти мирними засобами і ініціювати їх дії у цьому напрямку; прояснювати суть конфлікту; діяти як додаткове джерело ідей для обох сторін; розробляти пропозиції та можливі варіанти вирішення конфлікту; виявляти спільні інтереси; встановлювати канали комунікації між сторонами; визначати умови, за яких можуть бути досягнуті угоди; гарантувати виконання досягнутих угод.

Коли медіаційна ініціатива розпочата, ключовим елементом є капіталізація зусиль на ранніх стадіях процесу для деескалації тиску та побудови мирних зносин та процедур управління конфліктом. Посередник може змінювати гострі формулювання, опускати неприйнятні висловлювання, виключати взаємні звинувачення. Іншими словами, він передає сторонам суть їх звернень без навмисно зроблених інтерпретацій і спотворень змісту. Медіатор може підтримувати пропозиції однієї зі сторін, які здаються йому найбільш прийнятними для мирного вирішення спору. Водночас він має право відкидати пропозиції, що суперечать основним принципам міжнародного права і здатні загострити спір. Основна мета медіатора полягає в досягненні примирення сторін, а також збереженні укладених домовленостей.

Форми медіації на міжнародному рівні

В міжнародній практиці врегулювання конфліктів поступово сформувалися і певні способи застосування медіаційних технік. Метод безпосередніх переговорів між

посередником-медіатором і сторонами спору, за твердженням деяких дипломатів¹⁵, вважається найбільш ефективним способом усунення існуючих розбіжностей. Зокрема, на необхідність безпосереднього діалогу між сторонами в умовах тривалих конфліктів, що пройшли військову фазу, вказує російський дипломат Е.М. Примаков¹⁶.

Прикладом ефективності безпосереднього спілкування сторін спору в процесі врегулювання конфлікту є і досвід вирішення кризи в індонезійській провінції Аче за допомогою посередництва колишнього президента Фінляндії М. Ахтісаарі. У ході п'яти раундів дискусій, що проходили в період з січня по липень 2005 року в Гельсінкі, уряд Індонезії та сепаратистський Рух за вільний Аче, що знаходилися за одним столом переговорів разом з посередником, досягли Меморандуму про взаєморозуміння, що передбачав повне припинення збройного конфлікту¹⁷.

Формат «човникових переговорів» полягає у виробленні посередником угоди шляхом безперервних переговорів по черзі з усіма учасниками процесу врегулювання і застосовується у разі категоричної відмови сторін спору вступати в безпосередній діалог. Даний метод закріпився в міжнародній практиці в період діяльності Г. Кіссінджера з врегулювання близькосхідної проблеми в 1973 – 1974 роках і Д. Картера у зв'язку з укладенням Кемп-Девідських угод між Єгиптом і Ізраїлем в 1978 році.

У сучасних міжнародних відносинах «човниковий» метод застосовується державами, посадовими особами міжнародних організацій, окремими фізичними особами, неурядовими організаціями, а також в процесі застосування механізмів медіації *ad hoc*, створених для врегулювання конкретного спору. Різновидом цього методу є організація переговорів «на відстані», коли посередник одночасно веде переговори зі сторонами спору, однак останні не вступають в прямий діалог одне з одним. Прикладом такого способу спілкування може служити процес непрямих афгано-пакистанських переговорів, що проходили в Женеві у 1980 - х роках за участю заступника Генерального секретаря ООН Д.Кордовес і тривали близько шести років. У зв'язку з тим, що Пакистан не визнавав діючий в Афганістані кабульський режим, місія примирювача полягала в почерговому веденні переговорного процесу з делегаціями кожної зі сторін і передачі змісту зустрічних позицій сторонам. Делегації Афганістану і Пакистану зустрілися за спільним столом тільки при підписанні узгоджених через посередника документів у квітні 1988 року.

---

¹⁵ Майоров М.В. Миротворцы. Из опыта российской дипломатии в посредничестве. - М.: Междунар. отношения, 2007. - С. 93.

¹⁶ Примаков Е.М. Годы в большой политике / Евгений Примаков. - М.: Коллекция «Совершенно секретно», 1999. - С. 424.

¹⁷ Козин В. Аческий прецедент (опыт кризисного регулирования в индонезийской провинции Аче) // Международная жизнь. -2006.-№6.-С.102-111.

В рамках ООН човникові або непрямі переговори вважаються більш перспективними, принаймні, до того моменту, поки не буде досягнутий більш високий рівень довіри між сторонами. Досвід медіаторів ООН показує¹⁸, що спільні засідання зазвичай носять більш конфронтаційний характер: сторони в конфлікті прагнуть повторювати і обґрунтовувати свої добре відомі позиції і висувати взаємні звинувачення. За допомогою ж «човникового» методу медіатор сприяє тому, щоб сторони в конфлікті відійшли від своїх початкових позицій і розглянули нові варіанти вирішення суперечки.

Колективна медіація, як специфічна форма групового посередництва, може бути особливо ефективною у разі асиметричного впливу посередників, коли один з них має більшу довіру однієї з конфліктуючих сторін, а інший – іншої. Це дозволяє зняти труднощі у разі, коли одна з протиборчих сторін наполягає на виборі одного посередника, тоді як інша - на виборі іншого. Сторони можуть погодитися на участь обох кандидатів у врегулюванні конфлікту. Наприклад, асиметричним було посередництво СРСР і США при врегулюванні намібійської проблеми наприкінці 1980-х років. Питання про надання незалежності Намібії зв'язувалось ПАР з вимогою виведення кубинських військ з Анголи. СРСР мав більше впливу на ангольську і кубинську сторону, в той час як США – на ПАР.

У сучасному світі колективне посередництво, що поєднує в собі участь офіційних посередників, політичних місій, неурядових організацій, а також окремих представників громадянського суспільства, які грають взаємодоповнюючу роль, все частіше стає незамінним інструментом врегулювання складних внутрішньодержавних конфліктів, які потребують всебічних стратегій і підходів. Однак переваги, надані таким форматом переговорів, не означають, що процес взагалі є більш ефективним, якщо він здійснюється не одним, а групою осіб. При поганій координації зусиль миротворців одночасне втручання декількох акторів у конфлікт може призвести до ускладнення процесу врегулювання. Крім того, при колективній медіації кількість сторін, які потребують узгодження, збільшується, що в результаті призводить до втрати її оперативності. При цьому занадто багато осіб отримують доступ до конфіденційної інформації, що може перешкодити ефективності зусиль посередників. Слід також зазначити, що в процесі використання колективної медіації виникає ризик конкуренції між посередниками та дублювання їх функцій.

У доповіді Генерального секретаря ООН «Причини конфліктів та сприяння забезпеченню міцного миру та сталого розвитку в Африці» зазначається крайня

---

¹⁸ Report of the Secretary-General on enhancing mediation and its support activities // UN Document S/2009/189, 08.04.2009, [Електронний ресурс] - Режим доступу:// <http://www.ipu.org/splze/unbrief11/SGreport.pdf>

важливість того, щоб міжнародні дійові особи не піддавалися «спокусі змагатися або конкурувати в медіаційних зусиллях після того, як будуть створені рамки таких зусиль [...] Призначення спеціальних посланців або спеціальних представників може в значній мірі полегшити проведення консультацій, обмін інформацією та прийняття рішень в рамках міжнародного співтовариства. Однак це не повинно надавати сторонам в конфлікті можливості підривати єдність міжнародного співтовариства або протиставляти одні зусилля іншим. Такий розвиток подій неминуче ускладнює ситуацію і веде до затримок, але аж ніяк не сприяє прогресу»¹⁹. Таким чином, в умовах колективного посередництва діяльність медіаторів може бути успішною, якщо один з них є головним, володіючи при цьому необхідними якостями для того, щоб переговори не закінчилися провалом, після чого врегулювати конфлікт буде ще важче. Незалежно від того, хто грає керівну роль, інші сторони повинні підтримувати цей процес узгодженим і добре скоординованим чином.

Важливо також відмітити, що за наявності декількох медіаторів сторони спору можуть створювати умови для «стравлювання» їх між собою. Також існує ризик здійснення сторонами спору так званого «*forum shopping*», вибору каналу переговорів, що на момент обрання здається найбільш вигідним для конкретної сторони. Можливість третіх сторін сприяти розв'язанню конфлікту значно зменшується при відсутності координації посередницьких зусиль.

На сучасному етапі посередницьке втручання окремих держав найчастіше носить колективний характер і здійснюється у формі так званих «контактних груп», тобто у форматі колективної медіації. Одним з таких прикладів є діяльність держав у процесі вирішення проблеми, що стосується визначення статусу сербського краю Косово. Зараз «контактна група» використовується і для пошуку шляхів вирішення конфлікту в Україні.

Також до елементів медіації, що використовуються на міжнародному рівні можна віднести організацію переговорного процесу у форматі зустрічей на вищому рівні; створення робочих або експертних груп, що підтримують безперервний переговорний процес у перервах між зустрічами на вищому рівні, які обговорюють практичні питання реалізації мирних угод і зміцнення заходів довіри, а також розробляють детальні пропозиції новаторського характеру; збереження конфіденційності процедури, необхідність дотримання якої закріплена в деяких міжнародно-правових актах, зокрема, в статті XII Пакту Боготи 1948 року, в Домовленості про правила і процедури врегулювання

---

¹⁹ The causes of conflict and the promotion of durable peace and sustainable development in Africa. Report of the Secretary-General // Док. ООН A/52/871-S/1998/318, 13.04.1998 р., [Електронний ресурс] - Режим доступу:// http://www.un.org/africa/osaa/reports/A_52_871_Causes%20of%20Conflict%201998.pdf

суперечок в рамках СОТ 1994 року; фіксація досягнутих в ході переговорів результатів проміжними угодами, наприклад, у вигляді закріплення принципу відмови від застосування сили у двосторонніх відносинах, прагнення сторін до продовження пошуку взаємоприйнятних рішень, позначення пріоритетних питань, по яких висловлюється бажання досягти домовленості.

Різноманіття медіаторів

У деяких дослідженнях²⁰ наголошується, що після другої світової війни медіація міжнародних організацій стала домінувати, незважаючи на те, що держави продовжували відігравати важливу роль як учасники врегулювання міжнародних конфліктів. Дана обставина була обумовлена активною роллю міжнародних організацій у світі, а також їх сприйняттям конфліктуючими сторонами як нейтральних у зв'язку з тим, що в них були представлені країни з різною політичною, ідеологічною, релігійною орієнтацією, що представляли міжнародне співтовариство в цілому або його значну частину.

Найвідоміші з міжнародних організацій, що застосовують медіаційні техніки та інструменти є організації системи ООН, ОБСЄ, СОТ тощо.

Функції медіатора від імені ООН протягом всієї історії її діяльності виконують Генеральний секретар ООН і його спеціальні представники, радники і емісари. В останні роки їх зусилля підкріплюються діяльністю Групи з підтримки медіації, створеної в Департаменті ООН з політичних питань, та Комісії ООН з миротворення. В окремих випадках Рада Безпеки ООН доручала виступити медіатором конфлікту своєму голові, або створювала з цією метою спеціальну комісію. Наприклад, займаючись розглядом індо-пакистанського питання, Рада Безпеки в резолюції від 20 січня 1948 року заснувала комісію, наділивши її функціями: «1) розслідувати факти у відповідності зі статтею 34 Статуту ООН; 2) здійснювати, не перериваючи роботу Ради Безпеки, будь-які медіаційні заходи, які могли б усунути труднощі».

Рада Безпеки ООН в ході розгляду конфліктних ситуацій часто надає підтримку миротворчим зусиллям за допомогою затвердження розроблених за допомогою медіації базових керівних принципів як основи для подальшого мирного врегулювання; конкретних пропозицій з вирішення спору, запропонованих тим чи іншим посередником, і узгоджених сторонами, наприклад, всеосяжного плану мирного вирішення конфлікту; визначення сприятливих умов для якнайшвидшого досягнення мирної угоди, що

---

²⁰ Лебедева М.М. Политическое урегулирование конфликтов: Подходы, решения, технологии. - М.: Аспект-Пресс, 1997. - С. 148.

перешкоджають загостренню суперечки, а також умов для дотримання досягнутих угод і підтримки мирного процесу з метою усунення першопричин конфлікту.

Згідно висловлюванням Генерального секретаря, «Рада Безпеки відіграє центральну роль у зусиллях з медіації і врегулювання суперечок, і це закріплено у статтях 33 і 36 Статуту»²¹; «Видані мандати приносять найкращий результат, коли вони передбачають здійснення медіації на основі Статуту і не вирішують наперед підсумків медіації, оскільки інший підхід підривав би готовність сторін до проведення переговорів»²².

Медіація знайшла своє відображення і у діяльності інших міжнародних організацій. Так, держави-учасниці та ті, що не беруть участі у Конвенції ЮНЕСКО 1970 року про заходи, спрямовані на заборону і попередження незаконного ввозу, вивозу та передачі права власності на культурні цінності, відповідно до її положень можуть використовувати Міжурядовий комітет зі сприяння поверненню культурних цінностей країнам їх походження або їх реституції в разі незаконного присвоєння, який було створено в 1978 році, для відповідного втручання. У рамках стратегії, розробленої і впровадженої для полегшення роботи Комітету і для підвищення ефективності процесу реституції культурних об'єктів, зокрема, в контексті врегулювання спорів, пов'язаних з культурною спадщиною, Генеральна конференція ЮНЕСКО прийняла на своїй 33-й сесії резолюцію, в якій явно формулює медіаційні функції Комітету.

Правила процедури сформульовані відповідно до загальних принципів справедливості, неупередженості та сумлінності, які є ключовими для сприяння гармонійному і справедливому врегулюванню на спорів, що стосуються реституції культурних цінностей. Текст передбачає зобов'язання конфіденційності у відповідних політичних, дипломатичних, юридичних та фінансових питаннях з боку медіатора та кожної сторони.

Забезпечення позитивного результату для обох сторін в суперечці є її метою механізму вирішення суперечок СОТ. Це прямо зазначено в Домовленості про правила і процедури врегулювання суперечок, і медіація є центральним інструментом для підходу СОТ до врегулювання суперечок. Таке посередництво, відповідно, здійснюється

---

²¹ Maintenance of international peace and security. Mediation and settlement of disputes. Letter dated 3 September 2008 from the Permanent Representative of Burkina Faso to the United Nations addressed to the Secretary-General (S/2008/590), Док. ООН S/PV.5979, 23.09.2008, [Електронний ресурс] - Режим доступу://<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/PRO/N08/515/64/PDF/N0851564.pdf?OpenElement>

²² Report of the Secretary-General on enhancing mediation and its support activities //Док. ООН S/2009/189, 08.04.2009, [Електронний ресурс] - Режим доступу:// <http://www.ipu.org/splz-e/unbrief11/SGreport.pdf>

добровільно, є конфіденційною, і не має зашкодити правам кожної зі сторін у будь-якому можливому подальшому розгляді. Процедура може бути затребувана в будь-який час будь-якою стороною в суперечці і так само припинена на вимогу будь-якої із сторін. Важливо відзначити, що ця можливість може бути використана державами-членами на будь-якій стадії вирішення спорів.

Стаття 5 Домовленості 1994 року про правила і процедури врегулювання суперечок в СОТ, що передбачає можливість здійснення медіації з боку Генерального директора СОТ, широко не застосовувалася на практиці. З моменту початку діяльності даної організації відомий лише один випадок, коли у вересні 2002 року Філіппіни, Таїланд і Європейське Співтовариство (ЄС) звернулися з проханням до Генерального директора СОТ виступити медіатором для вирішення спору між ними.²³ Суперечка виникла через пільговий тариф, встановлений ЄС для консервів з тунця, що походять з країн Африки / Карибського басейну / Тихого океану. 5 листопада 2002 року представники Таїланду і ЄС у СОТ представили свої усні аргументи та виклад основних претензій сторін. Потім посередник дав кожній зі сторін можливість спростувати аргументи супротивника і задати питання безпосередньо. 20 грудня 2002 року був підготований консультативний висновок посередника, де було запропоновано можливе рішення в суперечці, засноване на ретельному дослідженні проблеми. Кінцевий результат був досягнутий шляхом подальшого спілкування держав з обговоренням консультативного висновку. 5 червня 2003 року Рада ЄС прийняла Регламент, у якому ЄС постановив що «вирішено прийняти пропозицію цього [медіатора]», затвердивши, що «повинна бути відкрита додаткова тарифна квота на обмежений обсяг консервованого тунця.»

Держави-учасниці ОБСЄ також визнають медіацію як одну з можливих процедур, яку вони можуть використовувати для врегулювання спорів²⁴. Для сприяння врегулюванню окремих криз в рамках ОБСЄ можуть засновуватися тимчасові механізми у вигляді спеціальних цільових груп або місій в зоні конфлікту. Спеціальні цільові групи створюються на індивідуальній основі, зокрема, в галузі запобігання конфліктам, врегулювання криз і вирішення спорів для надання додаткової допомоги Голові ОБСЄ. Рішення про створення спеціальної цільової групи приймається Радою міністрів за рекомендацією Голови ОБСЄ та включає склад групи та її мандат, який передбачає

---

²³ World Trade Organization WT/GC/66/Add.1 23 December 2002 (02-7058) General Council request for mediation by the Philippines, Thailand and the European Communities, [Електронний ресурс] - Режим доступу:// http://www.wtocenter.org.tw/SmartKMS/do/www/readDoc?document_id=46496

²⁴ CONFERENCE ON SECURITY AND CO-OPERATION IN EUROPE FINAL ACT, HELSINKI 1975, [Електронний ресурс] - Режим доступу:// <http://www.osce.org/mc/39501?download=true>;

конкретні завдання і терміни роботи. При ухваленні рішення про склад і чисельність цільової групи повинна бути забезпечена неупередженість. Посередницькі зусилля спеціальної цільової групи реалізуються за допомогою встановлення контактів зі сторонами конфлікту шляхом човникової медіації, або організації безпосередніх переговорів, як правило, на вищому рівні, а також розробки та подання сторонам конкретних планів мирного врегулювання конфлікту.

За останні роки в рамках ОБСЄ накопичений значний досвід створення та розміщення в районі конфлікту спеціальних місій для врегулювання різних кризових ситуацій, діючих, в тому числі, як медіатор. Прикладами є діяльність місій ОБСЄ в Албанії, Молдові, колишній Югославії, Південній Осетії, а зараз також в Україні.

Першим великим конфліктом, до врегулювання якого приступила ОБСЄ, використовуючи при цьому розроблені в її рамках інструменти, включно з медіаційними техніками, стала проблема Нагірного Карабаху. ОБСЄ була основною організацією-провідником посередницьких зусиль в даному конфлікті.²⁵ ОБСЄ ініціювала заходи з примирення у 1992 році своїм рішенням щодо проведення міжнародної конференції у Мінську (Білорусь) з метою врегулювання конфлікту. Мінський процес не здобув успіхів у врегулюванні конфлікту, адже значні можливості було втрачено на самому початку втручання. Частково через низьку міжнародну динаміку і високу динаміку конфлікту – далася взнаки нестача активних, сфокусованих та організованих дій міжнародного співтовариства.

Головним досягненням міжнародних медіаційних зусиль ОБСЄ можна вважати домовленість про припинення вогню, досягнуту в 1994 році. Шведська команда посередників, як очільника ОБСЄ, намагалась сконструювати миротворчий процес виходячи із підходу поступового зближення. В основі такого підходу лежить тактика досягнення домовленостей між сторонами конфлікту щодо невеликих та менш істотних питань на початкових стадіях переговорів та зведення на цій основі достатнього рівня взаємної довіри для подальшого впорядкування більш значущих питань. У нагірно-карабахському процесі миротворчі зусилля «застигли» на першій стадії і медіатори не змогли створити тісний зв'язок між першим і наступними кроками запланованої процедури.

---

²⁵ R. Dehdashti (1997). 'Nagorno-Karabakh: A case-study of OSCE conflict settlement' in M. Bothe, Ronzitti N. and Rosas A. (Eds.). *The OSCE in the maintenance of peace and security: Conflict prevention, crisis management and peaceful settlement of disputes*. The Hague / London / Boston: Kluwer Law International, pp.459–478. В. Bahar (2008). 'Third party mediation in Nagorno-Karabakh: Part of the cure or part of the disease?' *Journal of Central Asian & Caucasian Studies*, 3:5, pp.86–114.

У сучасних міжнародних відносинах багато і інших регіональних і субрегіональних організацій, які використовують елементи медіації в ході мирного врегулювання місцевих суперечок. Зокрема, в Африці Африканський Союз, ЕКОВАС, Спільнота з розвитку півдня Африки, Економічне співтовариство Країн Центральної Африки поступово накопичують досвід в області посередництва в конфліктах. Аналогічні процеси відбуваються і на інших континентах: ЄС все активніше впроваджує інструменти медіації; ОАД, Асоціація держав Південно-Східної Азії та Форум тихоокеанських островів в конфіденційному порядку надають допомогу в своєму регіоні; ЛАД і Організація «Ісламська конференція» також вживають або підтримують відповідну ініціативу серед своїх членів. Кожна з організацій розробила свій власний підхід до посередництва з урахуванням особливих історичних і культурних умов регіону, а також з урахуванням досвіду попередніх спроб здійснення медіації. У 1986 році при ОАЄ була заснована Рада мудреців, яка складається з колишніх глав африканських держав, завданням якої є допомога при врегулюванні суперечок між країнами Африки та всередині них, в тому числі із застосуванням інструментів медіації, а також створений інститут спеціальних представників Генерального секретаря ОАЄ, які також сприяли врегулюванню конфліктів через посередництво²⁶.

Крім держав і міжнародних організацій, у мирному вирішенні спорів часто беруть участь представники громадянського суспільства: окремі особи, що діють особисто; групи, що створюються з числа незалежних експертів; міжнародні неурядові організації, рухи, академічні кола, релігійні лідери. Їх зусилля реалізуються в рамках «другого напрямку дипломатії»²⁷, який сформувався нині як відносно самостійний феномен у сфері врегулювання міжнародних конфліктів. Релігійні організації в контексті запобігання конфліктів володіють певною перевагою, обумовленою культурними аспектами, і, завдяки цьому, досягають найбільшого ефекту. Прикладом використання інструментів медіації Римською католицькою церквою може служити конфлікт між Чилі та Аргентиною, що виник в 1978 році щодо каналу Бігл, приналежність якого не була точно визначена договірними відносинами. Юридичний розгляд спору не задовольнив Аргентину, в результаті чого у 1979 році сторони підписали угоду, що закріплювала їх згоду на посередництво Римської католицької церкви. Підсумком цих зусиль стало підписання у

---

²⁶ The Europe World Yearbook 1991. L., 1991. v. 1-p. 192.

²⁷ Лебедева М.М. Мировая политика: учебник для вузов / М.М. Лебедева. - 2-е изд., испр. и доп. — М.: Аспект Пресс, 2006. - С. 219.

1984 році договору, згідно з яким, у найкращих традиціях медіації, Чилі отримала три острови, а Аргентина - більшість прав на використання каналу²⁸.

У конфліктах з присутністю складової насильства на практиці посередництво у політичній сфері стало все частіше доповнюватися аналогічними зусиллями на середньому та місцевому рівнях. Ініціативи громадських діячів, співробітників неурядових організацій, офіцерів, миротворців та інших учасників миротворчих процесів часто знаходяться поза інформаційним полем, однак вони представляють собою окрему категорію медіаційних заходів.

На основі аналізу міжнародної практики застосування прийомів медіації також можна виділити підходи, які сприяють підвищенню її ефективності переговорів і вважаються найбільш оптимальними для успішного врегулювання конфлікту. Основним із них є підключення медіатором до мирного процесу всіх без винятку сторін в конфлікті (особливо в ході врегулювання внутрішньодержавних зіткнень), включаючи не тільки лідерів збройних угруповань, але й зацікавлені групи, які не є комбатантами.²⁹ Додаткова робота із застосуванням медіаційних технік з противниками угоди також важлива, особливо в тих випадках, коли міжнародні учасники – сусідні країни або регіональні партнери, здатні впливати на сторони спору і спонукати їх повернутися до переговорів.

Висновки

Таким чином медіаційні техніки тим чи іншим чином постійно використовуються для вирішення спорів на міжнародному рівні. Медіація в тій чи іншій формі присутня на різних рівнях взаємодії учасників міжнародних відносин у конфліктах. Її використовують як великі міжнародні організації, так і окремі суб'єкти в спробах вирішити міжнародні спори. І, можливо, використання медіації дійсно є єдиною адекватною альтернативою для розв'язання конфліктів, сторонами яких є суверенні суб'єкти. Для вирішення міжнародних спорів такі елементи медіації як неупередженість посередника, гнучкість процедури, методи вивчення інтересів, залучення всіх зацікавлених сторін, поступова побудова довіри та співпраця на різних рівнях, робота із спротивом можуть мати визначальний вплив. До такого висновку приводять як дослідники-теоретики так і численні історичні приклади.

---

²⁸ The settlement of disputes in international law: institutions and procedures / John Collier, Oxford University Press, 2000. - P. 28.

²⁹ Zartman J. Negotiation, Exclusion and Durable Peace: Dialogue and Peacebuilding in Tajikistan // International Negotiation. - Vol. 13, N. 1, 2008. - p. 55-72.

У випадку міжнародних спорів окремі медіаційні інструменти також взяті на озброєння багатьма міжнародними та регіональними організаціями, які щиро відзначають значущість та необхідність застосування таких методів та їх ефективності. І, хоча багато питань щодо застосування медіаційних процедур залишаються не вирішеними однозначно, світова спільнота продовжує роботу в даному напрямку. Продовження заглиблення у дане питання, напрацювання практики, подальше вивчення та застосування медіації, її розвиток та розповсюдження може стати новим кроком еволюції суспільства на шляху досягнення світу, який не знає воєн та руйнівних конфліктів.

ДОДАТКОВО ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Iji T. Multiparty Mediation in Tajikistan: The 1997 Peace Agreement // *International Negotiation*. - Vol. 6, N. 3, 2001. - p. 357 -385; Crocker C.A., Hampson F.O., Aall P. A Crowded Stage: Liabilities and Benefits of Multiparty Mediation // *International Studies Perspectives*. - Vol.2, N.1, February 2001 - p.51 - 67.
2. Isak Svensson (2007). 'Bargaining, bias and peace brokers: How rebels commit to peace', *Journal of Peace Research*, 44:2, pp.177–194.
3. Svensson, The Nagorno-Karabakh conflict. Lessons from the mediation efforts. IFP Mediation cluster. [Електронний ресурс] - Режим доступу:// <http://www.initiativeforpeacebuilding.eu>
4. J. J. Maresca (1996). 'Resolving the conflict over Nagorno-Karabakh: Lost opportunities for international conflict resolution' in C. A. Crocker, F. O. Hampson and P. Aall (Eds.). *Managing global chaos: Sources of and responses to international conflict*. Washington DC, United States Institute of Peace Press. pp.255–273.
5. Lund M. *Preventing violent conflicts: a strategy for preventive diplomacy*. - Washington: United States Institute of Peace Press, 1996. -P.39,148
6. Lund-Chu Chen. *An introduction to contemporary international law: a policy-oriented perspective*. - London, 2000. - P. 360.
7. W. Betts (1999). 'Third party mediation: An obstacle to peace in Nagorno Karabakh', *SAIS Review*, 19:2, pp.161–183.
8. Кацы Д.В. Переговоры и посредничество: инструменты повседневной практики международного права. - СПб: Изд-во Санкт-Петербург, ун-та., 2005. - С.157 - 158.
9. Майоров М.В. *Международное посредничество: из опыта отечественной дипломатии // Новая и новейшая история*. - 2000. -№6.-С.28-29.

10. Роналд Дж. Фишер, Методы вмешательства третьих сторон. Этнополитический конфликт: пути трансформации: настольная книга Бергхофского центра. РАН, 2007 с. 226 – 248
11. Семкина Ю. Н., Посредничество как международно-правовое средство мирного разрешения споров: дис. канд. юр. наук: 04.02.01/ Ю. Н. Семкина. – Москва, 2010. – 221 с.